

PRIPOMÍNAME SI

HANS CHRISTIAN ANDERSEN

(* 2. apríl 1805, Odense, Dánsko – † 4. august 1875, Rolighed, Dánsko)

220. výročie narodenia dánskeho prozaika, dramatika, básnika a rozprávkara

Mgr. Darina Šípová

„Všetky knihy zožltnú, ale kniha prírody má každý rok nové, nádherné vydanie.“

Hans Christian Andersen

PRÍBEHY NEŠŤASTNÉHO ROZPRÁVKARA

Bolo ich presne dvadsaťpäť. Cínových vojačikov, ktorých dostal chlapec ako darček k narodeninám. Všetci boli bratia, pretože ich odliali zo starej cínovej lyžice. Ležali v kartónovej škatuli, svorne plece pri pleci. Prvé, čo počuli na tomto svete, keď chlapec nadvihol vrchnák, bol jeho radostný výkrik: „Cínoví vojaci!“ Potom ich okamžite povykľadal na stôl. Stáli tesne vedľa seba, ako sa na poriadnych vojakov patrí. V rukách držali pušky, pozerali priamo pred seba. Mali krásne červeno-belasé uniformy. Všetci boli rovnakí. Až na jedného. Stál iba na jednej nohe, pretože nezostalo dosť kovu, aby mohol byť celý. A predsa sa držal statočne,

pevne, ba možno pevnejšie ako všetci ostatní. Nádherný príbeh o statočnom cínovom vojačkovi a jeho nenaplnenej láske k papierovej baletke spoznal vďaka Andersenovi celý svet. Ani jeho autor nemal v živote na ružiach ustlané. Facky od života bolia podobne ako tie rodičovské, ba niekedy aj viac. Pretože na tie prvé ste už ako-tak zabudli... Svoje trápenia a bolesti ukryl do nezabudnuteľných rozprávok, ktoré dnes poznajú azda všetky deti, aj dospelí.

SVET SMUTNÝMI OČAMI

Pochádzal z vidieckej rodiny. Otec, chudobný obuvnícky majster, sa ako dvadsaťdvaročný oženil s Anne Marie Andersdatterovou staršou o sedem rokov, ktorá už mala päťročnú dcéru Karen Marie. V dospelosti sa s ňou Andersen nekontaktoval, pretože sa živila ako prostitútka. Rodina žila v jednej miestnosti, ktorá bola zároveň aj dielňou. Rodičia si časom prestali rozumieť. Hansova matka pracovala ako práčka, neskôr všetky problémy utápala v alkohole. Keď Hans vyrástol, nejavil o matku záujem. Nenavštívil ju, ani keď prišiel do rodného mesta. Zomrela opustená v starobinci pre chudobných. O svojom vzťahu k nej a o závislosti na alkohole napísal krutú, až nemilosrdnú poviedku **Nestála za nič**.

Do sveta rozprávok prvýkrát nazrel vďaka otcovi, ktorý mu ich po večeroch rozprával. V pamäti mu zostali diela nórsko-dánskeho prozaika Ludviga Holberga, či anglického dramatika Williama Shakespeara, ktoré mu čítal. Spolu vyrábali hračky, kreslili obrázky. Tu sa zrejme zrodil začiatok všetkého, čo výrazne ovplyvnilo budúceho spisovateľa. Únikom z neľahkého života sa pre malého Hansa stal svet fantázie. Rád sa hrával s bábkami, otec mu dokonca vyrezal bábkové divadlo. V detstve nemal žiadnych kamarátov. Deti sa mu vysmievali pre jeho príliš vychudnutú postavu a ťarbavú chôdzu. Ba často utržil aj bitku. Podľa rovesníkov bol zženštilý, emotívny, precitlivený. Lekári jeho hysterické záchvaty ne správne diagnostikovali ako epilepsiu.

CHCEL SA STAŤ HERCOM

Keď mal Hans jedenásť rokov, otec a živiteľ rodiny zomrel. Matka sa znova vydala, ale otčim ho nemal rád. Aby chlapec zmiernil ťaživú finančnú situáciu v rodine, opustil školské lavice a začal pracovať v továrni. Neskôr ako štrnásťročný odišiel do Kodane. Chcel sa stať hercom, ale matka trvala na tom, aby sa vyučil za krajčírca. Snažil sa užiť ako bábkoherec a príležitostný spevák. Úspechy ale neprichádzali. Nebyť toho, že zaúradovala náhoda, možno by sa nikdy nestal rozprávkarom. Vešťkyňa matke povedala, že raz z neho bude slávny a vážený človek a na jeho počesť bude jeho rodné mesto slávnostne vysvieťené. Sníval o tom, že sa jedného dňa jeho život zmení. Až napokon sa naňho konečne usmialo šťastie. Prvým človekom v Andersenovom živote, ktorý mu podal pomocnú ruku, bol dánsky úradník a patrón umenia Jonas Collin, ktorý ctižiadostivého Hansa poslal do školy. Zabezpečil mu štipendium kráľa Frederika VI. na gymnáziu v Slagelse, neskôr v Helsingøre. Hans údajne nepatril k múdrym žiakom a do konca života poriadne neovládal pravopis, ale v tom čase už bol vášnivým milovníkom literatúry. Vďaka priazni mecenášov mohol študovať, písať hry, básne, romány. Miloval umenie, divadlo. A predovšetkým rozprávky.

DIVNÝ HANS

Tak by sa dalo charakterizovať jeho občasnú zvláštne správanie. Hoci do Kodane prišiel s pár toliarmi vo vrecku, bol neochvejne presvedčený, že sa presadí a získa slávu. Mal zvláštnu povahu. Navonok pôsobil nesmelý, ale až urputne šiel za svojím cieľom. Jeho dravosť sa prejavila pri zháňaní sponzorov na svoje umelecké ambície. Ako uvádzajú pramene, bez ohlásenia prišiel k baletnej sólistke Anne Margrethe Schallovej a žiadal ju, aby mohol vystupovať v jej divadle. Vyzul si topánky a začal tancovať. Žiaľ, nedopadlo to dobre. Zo sály ho dali vykázať, mysleli si, že je to nejaký blázon. Podobný rozruch spôsobil u riaditeľa kráľovského konzervatória Giuseppe Siboniho. Aj k nemu vtrhol bez pozvania, odetý v starom prešivanom kabáte, aby spoločnosti zarecitoval niekoľko básní a zaspieval. Ohúrení hostia mu za vystúpenie darovali niekoľko mincí.

Tí, ktorí s ním prišli do kontaktu, hovorili, že je zvláštny. Čudák. Nenávidel fabriky, lebo mu ukradli detstvo, nemal rád školy, kde zažil iba ponížovanie a posmech. Neznášal bohatých, aj chudobných, často dostával záchvaty panického strachu a neistoty a prenasledovali ho viaceré fobie. Mal strach, že ho pochovajú zaživa, preto vždy zaspával s tabuľkou na prsiach, na ktorej bolo napísané: *Nie som mŕtvy, iba tak vyzerám*. Báł sa psov, nejedol bravčové mäso, pretože sa obával možných červov a parazitov. V cestovnej batožine nosieval dlhé lano, ktoré by mu pomohlo pri úniku z hotela pred prípadným požiarom. A čo spôsobovalo čudácke správanie a výkyvy nálad? Odborníci pri skúmaní jeho osobnosti dospeli k viacerým záverom. Okrem iného bol zrejme autista a trpel bipolárnou poruchou.

NEVÍTANÝ U DICKENSA

Chvíle nadšenia ho zasiahli, keď sa zoznámil s Charlesom Dickensom, jeho obľúbeným anglickým spisovateľom. Stretli sa na večierku u grófkych z Blessingtonu, podali si ruky a na terase dlho debatovali. O niekoľko rokov ho Dickens pozval k sebe na návštevu. Čas strávený s Andersenom však trpký oľutoval, pretože aj vtedy sa prejavila jeho čudácka povaha. Host hneď po príchode popremiestňoval nábytok v celom dome podľa svojich predstáv. Od synov domáceho požadoval, aby mu holili bradu. Popoludňajšie čítanie z kníh prerušoval plačom alebo záchvatmi hnevu. Vtedy vybehol do záhrady, hodil sa na zem a tvár zaboril do trávy. Čudáctiev pribúdalo, až domáci hostívi naznačili, aby svoj pobyt u nich ukončil. Andersen sa údajne rozplakal, zabarikádoval sa v hostovskej izbe a trucovito v nej zotrval ďalšie tri dni. Nakoniec urazený a bez rozlúčky odišiel. Neskôr premýšľal, prečo s ním jeho obľúbený autor prerušil kontakty a prečo sa vlastne skončilo tak sľubne sa rozvíjajúce priateľstvo.

Dickensovci poskytli stručné vysvetlenie: „Strávil u nás päť týždňov a nám to pripadalo ako celá večnosť.“

ŠŤASTIE V LÁSKE, ČO JE TO?

Napriek tomu, že celý život hľadal spriaznenú dušu, šťastie v láske nikdy nenašiel. Svet ľudských emócií akoby nevnímal a žil vo vlastnom svete. Všetci, ktorým prejavoval hlbokú náklonnosť, ho odmietli. Znášal to veľmi ťažko. Jeho prvá láska sa volala Riborg Voigtová, dievčina z bohatej kúpeckej rodiny. Hansovu žiadosť o ruku odmietla, pretože sa tajne zasnúbila s lekárnikovým synom. Rany si liečil dosť dlho. Potom pozbieral odvahu a adresoval ľúbostné listy synovi svojho dobrodinca Edvardovi Collinovi. Dočkal sa len priateľstva, nie však lásky. Ďalší pokus bol rovnako beznádejný, keď dostal pomyselný kopanec od švédskej speváčky Jenny Lindovej, ktorá fyzicky pripomínala skôr muža. V súvislosti so ženami v archívoch uviazla historika, podľa ktorej sa pri návšteve Paríža odvážil navštíviť miestny nevestinec. Zaplatil dvanásť frankov, ale žiadnu z ponúkaných služieb tohto podniku nevyužil. Na platonickej báze zostala aj jeho náklonnosť k dánskemu tanečníkovi Haraldovi Scharffovi, či ku kniežaťu z Weimaru...

HOLD MESTU NA DUNAJI

Možno aj preto, že nemal šťastie v súkromí, rád cestoval. Navštívil Švédsko, Španielsko, Taliansko, Portugalsko. Osud ho dokonca zavial aj na Blízky Východ, či do Afriky. V Paríži sa stretol so spisovateľom Vic-

torom Hugom, Heinrichom Heinem, Honoré de Balzacom, v Ríme sa zoznámil s nórskym spisovateľom Bjørnstjerne Bjørnsonom. A predstavte si neuveriteľné: v jeden krásny deň roku 1841 zakotvil v prešporskom prístave diaľkový parník, aby doplnil uhlie na ďalšiu plavbu hore Dunajom. Medzi

pasážiermi, ktorí si vo voľnom čase išli pozrieť mesto, bol aj Andersen. Spomienky, v ktorých sa netajil obdivom k ľuďom a mestu na Dunaji, uložil do svojej autobiografie. Pri príležitosti 165. výročia tejto vzácnjej návštevy odhalili v Bratislave v roku 2006 bronzovú sochu. Stojí na

Hviezdoslavovom námestí, kadiaľ spisovateľ prechádzal, a jej autorom je akademický sochár Tibor Bartfay. Socha vysoká viac ako tri metre je umiestnená na nízkom kvadratickom podstavci z bledej leštenej žuly. V jej bezprostrednom okolí sú do dlažby námestia vsadené leštené kamenné platne rozličných farieb symbolizujúce lupene kvetov. Sochár okolo Andersena a na jeho oblečení formou plastík a reliéfov spodobnil hlavné postavy najznámejších rozprávok tohto spisovateľa – káčatko, slímáka, opičku, vojačika na lodičke, nahého kráľa a tri labute. Škriatok sediaci na Andersenovom ramene vraj šepká spisovateľovi nápady na jeho rozprávky. Severovýchodne od plastíky sa pôvodne nad dlažbou nachádzala bronzová tabuľka s dedikačným nápisom a úryvkom z Andersenovho denníka: „*Hádam si raz spomeniete na cudzinca, ktorý navštívil vaše mesto*“. Ako sa však ukázalo, tabuľka je v súčasnosti nezvestná. Chýba aj plastika káčatka stojaca na žulovom podstavci vedľa Andersena, ktorú ukradol neznámy páchatel len tri mesiace po odhalení pomníka.

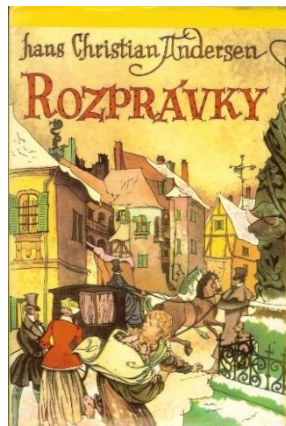
PRVOTINA BOLA O DUCHOVI

Andersenov život mal ďaleko od rozprávky, trauma z chudobného detstva poznačila celé jeho jestvovanie. Z myšlienok na biedu sa nedokázal vymaniť ani v čase, keď už bol známy a uznávaný Dánmi ako ich najvýznamnejší literát všetkých čias. Jeho diela však najprv prijal svet, až potom si cestu k nim našli aj doma. Literárnu tvorbu začínal básňami, cestopismi a vaudevillmi, krátkymi veselohernými útvarmi s humornou zápletkou založenou na omyloch. V roku 1822 vydal svoju prvú poviedku **Duch v Palnatokovom hrobe**, pod ktorú sa opatrne podpísal pseudonymom. Uznanie mu priniesol fantazijný príbeh **Cesta pešo od Holmenského kanála k východnému cípu Amageru**. Jeho hrdina sa pri putovaní stretáva s rôznymi postavami od Svätého Petra až po hovoriacu mačku. Nasledovali romány **Improvizátor**, **Šťastný Per**, niekoľko divadelných hier a básnické zbierky **Básne**, **Básnikov bazár** a **Byť či nebyť**. Nezapadli síce prachom, no ani nevzbudili väčšiu pozornosť. Cestopisný autobiografický román **Rozprávka môjho života** patrí k vrcholom jeho beletristickej tvorby.

A POTOM PRIŠLI ROZPRÁVKY

Slávnym sa stal vďaka nim. Prvýkrát uzreli svetlo sveta v lacnom zošitovom vydaní v roku 1935. Zošíť s rozprávkami potom ponúkal čitateľom každý rok krátko pred Vianocami a želal si, aby ich deti čítali pod vianočným stromčekom. Prvú napísal ako tridsaťročný, poslednú tri roky pred odchodom z tohto sveta. Dávno predtým objavil v sebe ten krehký svet postáv a postavičiek, ktorým vdýchol život. Doteraz nehybné postavy, hračky, či predmety náhle ožili a autor prostredníctvom nich poskytoval

citlivý pohľad do ich vnútorného sveta. Rozprávačsky príjemným a ľudským prístupom k čitateľovi vyčaroval uveriteľné príbehy, v ktorých oživené postavičky vo svete fantázie cítia a konajú ako reálni ľudia. Ukazuje krásu života a jeho problémy, ktoré prežívajú nielen figúrky, snehuliak, bociany, ale aj obyčajná ihla na plátanie. Autor ale zámerne uviedol svoje postavy do zúfalých a beznádejných situácií. Týmto neopísateľne čarovným spôsobom sa dokázal vcítiť do detskej duše, toho krehkého, porcelánového a zraniteľného sveta. Silným motívom v ňom sú nepochopení a nemilovaní, žijúci na okraji spoločnosti. Práve s nimi sa dokázal najlepšie stotožniť, pretože sám si ten pocit v sebe niesol po celý svoj život.

CISÁR V ADAMOVOM RÚCHU

Čarovný svet Andersena je plný nádherných a poučných príbehov o láske, priateľstve, obetavosti, ale aj o závidi a pýche. Nebyť Andersena, nepoznali by sme príbeh statočného cínového vojačika, súrodenecké puto Gerdy a Kaya, ani krutú snehovú kráľovnú. Nikdy by sme sa nedozvedeli, ako zo škaredého káčatka vyrástla krásna labuť, ani pravdu o tom, z čoho vlastne boli ušité cisárovo nové šaty. Nedojímal by nás príbeh dievčatka so zápalkami umierajúceho na ulici počas Vianoc. Nepoznali by sme Palculienku a žabiaka, ani malú morskú pannu. Nevedeli by sme, akú zázračnú moc má kresadlo, čo zažila princezná spiaca na hrášku, ani ako nádherne spieval cisárov slávik. Naopak mnohí z nás už vedia aj to, ako sa nemajú nosiť červené topánky.

Andersen napísal celkom 156 rozprávok, iné údaje hovoria o vyše dvoch stovkách, ktoré boli preložené do viac ako 125 jazykov. Čítajú sa dodnes a očarujú rovnako ako pred rokmi. Ovplyvnili tvorbu mnohých spisovateľov a stali sa podnetom k vzniku rozprávkových filmov. Hovorí sa, že rozprávky sú pre deti. Tie Andersenove však majú čo povedať aj dospelým.

ODIŠIEL NEPOCHOPENÝ

Hans Christian Andersen si nikdy nezaložil vlastný domov. Žil v hoteloch, penziónoch, na cestách. Na jar 1872 nešťastne spadol z postele a vážne sa zranil. Už nikdy sa úplne nezotavil. Po úraze sa ho ujal obchodník Moritz Melchior. V jeho dome neďaleko Kodane o tri roky neskôr zomrel na rakovinu pečene. Hans Christian Andersen opustil tento svet 4. augusta

1875 vo veku 70 rokov. V deň jeho pohrebu vyhlásili v Dánsku národný smútok. A ktovie, možno podľa slov veľtkyne bolo na jeho počesť slávnostne vysvietené aj jeho rodné mesto Odense... Pochovali ho na cintoríne Assistens Kirkegård v hlavom meste. Na znak úcty k tomuto veľikánovi stojí na brehu mora v Kodani bronzová socha malej morskej víly. Sediac na vyvýšenom brale pozerá do diaľky a čaká na svojho milého. Jej príbeh o hľadaní lásky patrí k najznámejším rozprávkam na svete. Jej tvorca sa svojej princeznej nikdy nedočkal. Odišiel nemilovaný, osamelý, nepochopený. Je priam neuveriteľné, aký vzácny poklad nám tu – napriek krutej nepriazni osudu – zanechal.

Na podnet medzinárodnej únie pre detskú knihu *International Board on Books for Young People* sa od roku 1967 oslavuje 2. apríl, deň Andersenových narodenín, ako Medzinárodný deň detskej knihy. Jeho cieľom je podnieť lásku detí k čítaniu a k tomu, aby sa kniha stala každodennou súčasťou ich života.

Použité zdroje:

- [1] Hans Christian Andersen. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 14.06.2024 [cit. 2024-12-15]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen
- [2] Hans Christian Andersen. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 13.12.2024 [cit. 2025-01-12]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen
- [3] MIŠOVIČOVÁ, Mária. Smutný život rozprávkara. *Život*. ISSN 0139-6323, roč. 73, č. 17, s. 56-59.
- [4] ALISS. Sedem prekvapivých faktov o Hansovi Christianovi Andersenovi. In *elisee* [online]. 07.11.2020 [cit. 2024-12-15]. Dostupné na: <https://www.elisee.sk/7-prekvapivych-faktov-o-hansovi-christianovi-andersenovi/>
- [5] Pomník Hansa Christiana Andersena. In *Umenie mesta Bratislavy* [online]. Bratislava: Galéria mesta Bratislavy, 25.05.2023 [cit. 2025-01-12]. Dostupné na: <https://www.umeniemesta.sk/diela/recjcuFnht3yVZ7sV>
- [6] Hans Christian Andersen – Hviezdoslavovo námestie – Bratislava. In *Bratislava Free Walking Tours* [online]. Bratislava: Walking Sebastian, 2025, 06.02.2023 [cit. 2025-01-12]. Dostupné na: <https://freewalkingtourbratislava.com/f/hans-christian-andersen---hviezdoslavovo-n%C3%A1mestie---bratislava?blogcategory=Turistik%C3%A9+atrakcie+%28SK%29>

Zdroje obrázkov:

Fotografia Thory Hallagerovej z roku 1869: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:HCA_by_Thora_Hallager_1869.jpg

Výber z Andersenových rozprávok z roku 1987 (Mladé letá) s ilustráciami Vincenta Hložníka: <https://www.karpatskylovec.sk/antikvariat/Hans-Christian-Andersen-Rozpravky-il-Vincent-Hloznik-d432.htm?tab=description>

Andrej Kapcár, Pamätník H. Ch. Andersena v Bratislave, 2023: <https://www.umenie-mesta.sk/diela/recjcuFnht3yVZ7sV>

Malá morská víla v Kodani: <https://www.forbes.com/sites/david-nikel/2022/08/17/the-little-mermaid-of-copenhagen-denmark/>

Náhrobný kameň na cintoríne Assistens Kirkegård: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:H._C._Andersen_grave_1.jpg